

atha śaṣṭham pūraṇam

śrī-nanda-visarjanam

[1] atha śrī-govinda-kṛtam ahasi vrajendra-sadasi prātaḥ-kathā prathām āpa | yatra madhukaṇṭha uvāca,—

[2] tad-evam kaṁsa-māraṇānantaram uccāvaca-vāraṇāya yatra kutracid-gata-yādava-kulākāraṇāya samudbhūta-kaṁsa-pakṣa-nirhāraṇāya ca vrajāgamanāyālabdhāvasare kaṁsa-hare tat-paryanta-vṛttam pratilavam api śravasi vṛttam kurvatām upanandādīnām sānandānām api vilambāśaṅkā-śaṅku-śaṅkulānām sandeśaḥ praviveśa; yathā—

harer mātā bhaktam tad-avadhi na bhūṅkte tad-anugās
tathā tasmin gopāḥ prati-muhur upāyātividhurāḥ |
kim anyad vaktavyam vrajam anugataṁ yat paśu-kulam
vanastham yad vā tan-nikhilam iha śiryad vilapati || iti || 1 ||

[3] atha kutaścin manaḥ-stha-saṅkocataḥ samprati prati-gamanād viramya bhāvi-līlā-sūcana-devarṣi-vacana-smaraṇāt tad-eva ca niyama sahamānatām vahann api tad-evam nīsamya samyag-utsukatayā gamyam eveti manaḥ punaḥ saṅgamyā so'ayam vraja-prāṇa-vrajaḥ svāgrajam raho nirvyājam vyājahāra,— ‘ārya ! tatra-bhavatātra sāhāyām dhāryatām | aham punar vrajam eva vrajāni’ iti |

[4] sa punaḥ sāśram uvāca,— bhrātar bhavantaṁ vinā mama sarvaṁ vināśam āyātīti na mayā kim api syāt |

[5] śrī-kṛṣṇa uvāca,— tarhi kim kāryam ?

[6] sa uvāca,— yadūnugrasenānugatān vidhāya drutam ubhābhyām evāvābhyām gokulam gantavyam | tad idam mayāpi bhavyam nivedayaitavyam āsit, diṣṭyā svayam eva diṣṭyā tad uṭṭāṅkitam |

[7] atha śrī-kṛṣṇas tena sākam śrī-vasudeva-vinā-kṛta-yadu-kula-virājamāna-yadu-rāja-sahāyām gatvā kṣaṇād avasaram ca matvā tad idam nivedana-mudrayā vedayāmāsa,— ‘mama kiñcid vijñaptir asti’ iti |

[8] sarve sa-sambhramam ūcuḥ,— kāmam ājñāpyatām |

[9] śrī-kṛṣṇa uvāca,—‘samprati bhavantaḥ sarve sva-bhavanam eva samāgatavantaḥ, rāja-mahāśayās ca nija-rājāsanam evāsanam vidhāya yathā-pūrvam bhavatām parva vitanitatāraḥ | mayā pūrvam apīdam nivedanamcakre, yan-mahyam rājyam na rocate, kim tu mama vṛndāvanam eva sukha-vṛndāya kalpate’ iti |

[10] tad evam avadhāya mukhāvalokanam vyatividhāya satsu sabhāsatsu vikadru-nāmā yadu-br̥ddhaḥ samr̥ddha-kṣobham ācacakṣe,— pūrvam asmākam ekaḥ kamsaka eva dhvaṁsaka āsīt | tad-balād anye punar asmābhir na gaṇyeṣu kṛtāḥ, bhavatā pramāpīte tu tasmin pracura-pramāṇas tad-vidhā jātāḥ, yato jarāsandhādayas tat-sambandhāhita-nirbandhāḥ koṭayaḥ prasārīta-śāstra-koṭayaḥ santi | tasmād bhavan-mātrāśraya-praṇayaniya-prāṇa-trāṇa-yātrā yadavaḥ svayam yathāvad avasthāpyantām samsthāpyantām vā |

[11] kim ca ‘asyās tvām aṣṭamo garbhaḥ’ [bhā 10.1.34] iti gīr-vāṇa-vāṇī-sandarbhā-sākṣitayā bhavān asmākam eva satyam apatyam, na tu go-paty-adhipānām ity asmat-pratyavasthāpanam eva bhavatā pratyham ācaraṇiyam | teṣām apakāra-kārakaś ca kaścana samprati bhātīti yathā-bhavyam syāt tathā vyavahartavyam iti kim adhikam marma-vyañjanayā sādḥnām śatrujitsu parama-dharmavitsu |

[12] atha tad etad anatikramyam niśamya samyag vācam samyamya durmanā iva tasmād apagamya śrī-vasudeva-devakībhyām dharmyam harmyam āgamyā śrī-rāmeṇa samam eva tāv anu nivedayāmāsa,— śrī-mat-pitarāv-ājñā-vitarāyāvadhānam atrādhattām |

[13] tāv ucatuḥ,— hanta ! tat kim ?

[14] śrī-kṛṣṇa uvāca,— yad vrajalokam vilokam vilokam āyacchāvaḥ |

[15] atha tad-etad avadhārya tau tūṣṇīkām evāpuṣṇītām | tau hi pūrvam ugrasena-mukūṭa-bandham anu tad-vacana-pravandham ākarṇya vaivarṇyam evāsannau staḥ | yaḥ khalv avyabhicāritayā vaiśampāyanādibhir api hari-vaiṣṇādiṣu pracārīta evāsti; yathā darśitam,— ‘ahaṁ sa eva go-madhyah’ ityādi | jānāte sma ca tāv asya manovṛttam yad vraja-gamane labdha-saṅgamane sarvam asau vismaratīti |

[16] tataś cirād evam ucatuḥ,— ‘tataḥ parihṛtāv eva cira-labdha-śvāsa-rūpābhyām yuvābhyām āvām’ iti tatrākrūrasya jananyā ca vicārataḥ krūram idam proktam,— ‘yady atra vraja-janānām gamanāgamanam asti, tarhi vraja evāyam astīti gamanam vāsyā katham nirodha-viṣayikriyate ?’ iti |

[17] atha sarve tasyā mukham paśyantaś ciram vimṛśya tasthuḥ |

[18] tad-evam sati punar vivikta-mitābhyām rāmājītābhyām akṣiṇam aśaḍa-kṣiṇam idam nirṇiktam viviktam,— tad idam āvābhyām saralatayā param anayor guru-caraṇayor niveditam | tat punar amūbhām svāniṣṭam vitarkya pratyādiṣṭam gurvājñālaṅghanam tu na maṅgalāya kalpeta | yad-ājñā-pālanāya parama-maryādaḥ sa khalu raghu-varyaḥ prājyam rājyam api parityajya nava-bhāryayā saha rākṣasa-caryābhīṣaṇam api vanam bādham avagādham cakāra | tad-ājñā-laṅghanasya parāmṛśyate ca phalam— jarāsandhādayas tv asmat-sambandhena kṛtānusandhe vraje’py utpātam pātayiṣyantīti prastutam astu tāvad aprastutam anyad anyad api, tasmāc śrī-vrajeśa-caraṇa-samādhānam eva sāmpratam sāmpratam iti |

[19] tad-evam mantram vidhāya śrī-vrajesituranasām samūha sannidhāya tābhyām tasya parisarah samājagme | samāgamya ca praṇamya samyagāsanam āsthitayos tayo rāma eva tasmin sadasi yad vṛttam tat pravṛttam cakre |

[20] tatra svayam kṛṣṇas tu pitṛ-pitṛvyādīn api sa-vinayam paśyan kiñcid vihasann iva tasya śeṣam āha sma,— hanta! kādācitkīm ākāśa-vāṇīm pramāṇīkṛtya mayi nija-devakī-putratām api te sūcayanti, tad-antargataṁ sva-mataṁ kāraṇam tu nāvātārayanti iti |

[21] athaitāvat kathitavati madhukaṅṭhe snigdhaṅṭhas cintayati sma,— vastutaḥ khalv ayam anugatācintya-śaktitayā śrī-devakyām catur-bhuja-rūpena śrī-yośodāyām tu dvi-bhuja-rūpena sphurati sma ‘phalena phala-kāraṇam anumīyate’ iti nyāyena | yadā tu kaṁsa-bhayāc-catur-bhuja-rūpācchādanāya devakīcchājāyata, tadā tu śrī-yośodāyām sphuritaṁ dvi-bhuja-rūpam eva catur-bhuja-rūpam antarbhūtaṁ vidhāya tatrāvīrbhūveti pūrva-campūm anu (3.102) śrī-bhāgavatānugata-yuktibhir uktibhiḥ sthāpitam | tat tu na pūrvam ubhayatrāpi jñātam āsīt iti |

[22] atha spaṣṭam sa-smitam ācaṣṭa,— katham te svayam api kāraṇam avatārayeyuḥ ? avatārite tu tasmīn vasudevenāpahr̥tāpatyasya go-paty adipasya nyāyaḥ satyaḥ syād iti | bhavatu, vraja-patinā tatra kim pratipannam ?

[23] madhukaṅṭha uvāca,— tac-chrutvā tu vraja-nṛpatir bahir avihataṁ vihasya tad anyathā adhyavasyati sma, ‘asyās tvām aṣṭamo garbho hantā yām vahase’budha’ [bhā 10.1.34] iti kaṁsam pratyākāśa-vāṇī—

‘kim mayā hatayā manda jātaḥ khalu tavānta-kṛt |
yatra kva vā pūrva-śatrur mā himsīḥ kṛpanān bṛthā ||’ [bhā 10.4.12]

iti devī-vāṇyā vyavicāritā | avyalīkatā-paryavasita-bhāṣiṇānakadundhubhinā ca mām prati nīrdvandvam ittham evoktam,

‘diṣṭyā bhr̥taḥ pra-vayasa idānīm aprajasya te |
prajāśāyā nivr̥ttasya prajā yat samapadyata ||’ [bhā 10.5.23] iti |

tasmān nūnam ‘prāg ayam vasudevasyakovacij jātas tavātmajah’ [bhā 10.8.14] iti mām prati vyañjita-tattva-vargasya gargasya khalv idaṁ prapañcanam evāntaḥ kāraṇam udañcati |

[24] bhavatu, pitroḥ punar idaṁ sukha-samvidam eva tanute, yan nija-putraṁ prati dhanyāḥ putra-bhāvanām ācarantīti |

[25] viśeṣataś cānakadundhubhinā mama taj-janyā ca bhavaj-jananyā na dvaitam astīti tais tad bhādrām evocyate | kim tu,

yātra syād asurād bhītiḥ sā tatra viraha-jvarāt |
bhāvad vayam bhavaty evety ākulaṁ suta manmanaḥ || 2 ||

[26] bhavatu, tathāpy eṣām eva sāhāyāṁ kāryam, yataḥ sarvajñānām matam avadhārya kāryam etad vicārya khalu mayā kaṁsa-badhāya tavāgamanam na visraṁsitam | śrūyate hi — pūrvam muni-hitāya daśarathenābhūna-tanayasya rākṣasa-kṣayāya prasthāpanam; yaḥ khalv anyadā tad vana-gamana-kṣaṇa eva kṣiṇa-prāṇatām avāpa iti kṣaṇam rodanam viṣṭabhya tam etaṁ bāhubhyām avāṣṭabhy ca tad etaṁ mukham īkṣāmāsa |

[27] tataḥ sa caiṣa tam enam śacamānaḥ sa-gadgadaṁ jagāda,— tāta ! duṣṭā naṣṭā eva bhaviṣyantīti na tatra sandhiyatām | tathaiva hi daiva-phalaṁ mama tāta-caraṇeṣu vargaśa eva gargaḥ prati-ñātavān asti | kadācin mayi caikānte vanānte devarṣi-varya iti | tathā mama ca vāsa tāta-mahāśayānām upāsanamaya eva sampatsyate, tac ca gopānām upa-samājam eva, na tu yādavānām eva davīyaḥ | te khalv asmākaṁ jñātayaḥ, ete tu suhr̥da iti jñātibhiḥ suhr̥dām khalv etādṛśa eva bhedaḥ | suhr̥tsu tad-dhitāya kadācid vāsaḥ sadā tu jñātiṣu tad-āloka-sukhāya bhavati iti |

[28] evam uktavati rāmānuje rāma-nāmāpi svam tat-sadr̥śam eva parāmṛśann āha sma,— pitur yuvābhyām snigdhabhyām poṣitau jvalitau bhṛśam āvām iti kim vaktavyam; yataḥ pitror ātmano'py abhyadhikā prītir ātmajeṣu bhavati iti |

[29] atha kṛṣṇaś ca tad eva sthāpayan prāha sma,— āstām tāvan-mama tanūjasya vārtā, asya ca śrī-man-mad-agrajasya bhavān eva dharmataḥ pitā; yataḥ—

sa pitā sā ca jananī yau puṣṅītām sva-putravat |
śīśūn bandhubhir utsṛṣṭān akalpaiḥ poṣa-rakṣaṇe || [bhā 10.45.22] iti |

[30] tasmāc-chrī-mad-āryasya cāsyā bhavac-caraṇa-paricaryā param varyā; kim tu suhr̥dām eṣām sukham abhimukhaṁ vidhāya śrī-caraṇam āgamisyāmaḥ |

[31] vraja-rāja uvāca,— vatsa ! tāvad vayam apy atra vatsyāmaḥ |

[32] śrī-kṛṣṇa uvāca,— tāta ! tathā vidheyam yathā bhavad-vyatirekād ekākitayā mātā mā tāpaṁ yāsīt |

[33] vraja-rāja uvāca,— tām api bhavataḥ samīpam evāpayiṣyāmaḥ |

[34] śrī-kṛṣṇa uvāca,— tataḥ sarvam api gokulam utsannatām āpannam syāt |

[35] vraja-rāja uvāca,— tarhi sarvam api vrajam nikaṭam ghaṭayiṣyāmaḥ |

[36] śrī-kṛṣṇa uvāca,— sampraty asmākaṁ bahulāḥ pratyahaṁ saṁkhyādhikaya-pratyataḥ suṣṭhu bahulā jātāḥ | tāsām upa-nagara-vanam kim upa-jivanam syāt ? gāvaś cāsmākaṁ kula-devya iti tā eva sevyatām arhanti | yadi vā mad-artham sarvam bhavatām, mām vinā tu byartham iti samarthanīyam, tarhi ca mat-prāṇā eva tā iti tā eva prāṇanīyāḥ |

[37] kim ca, yadavo'pi nāhitam vyāharanti; sphuṭam upalabdha-kaṁsa-saṁbandha-jarāsandha-nirbandhād-akṣauhiṇī-lakṣita-dur-jana-lakṣaṇi mathurām avarotsyanti; tarhi garhitam eva bhavet | tatrāstām asmat-sāmīpyam asmad-asāmīpyataś ca bhavad-avasthānam yady asmat-saṁbandham vinā labdha-sandham bhavet tarhy eva kṛcchram narcchet | gūḍha-puruṣa-dvāreṇa jñāte hy asmat-saṁbandhe jarāsandhādayas ta ete kaṁsa-van na bhayānubandhā iti chala-balam ekam ekam na prasthāpayiṣyanti | kim tv akṣauhiṇibhir dravantaḥ sarvam vrajam apy upadrāvayiṣyanti | tasmād asmābhir yuṣmābhiś ca gopayitavya eva gandhaś ca vyati-saṁbandhasya; ete ca mayā yādavā durgāntare davayitavyāḥ; bhavantas tv asaṁkhyā na tathā kartum śakyāḥ | saṁkhyām

aticarantīnām vanecarantīnām gavām āvaraṇām tu sutarām eva duṣkaram; tasmāt teṣām durga-vad-asmad-audāsīnyam eva bhavatām rakṣāyām prāvīṇyam arhati |

[38] kim tu tāvad eva tad vidheyam, yāvat sarva-vipakṣa-pakṣāpakṣayaṁ vidhāya svayam eva śrīmad-vrajam āvrajāmaḥ | āvrajīte ca tasmin na punar anyatra vrajanam api syāt, yato nirupadhi-sneha-vyagra-bhavad-agrima-sva-jana-varga-darśana-sukha-mātra phala-pātratayā nirupādhir asau puruṣārthaḥ katham bādhiḥ syāt ? tad-evam vyasya yan nivedutaṁ tad tad evedaṁ samasya nivedayāmi,

yāta yūyam vrajam tāta vayam ca sneha-duḥkhitān |
jñātīn vo draṣṭum eṣyāmo vidhāya suhr̥dām sukham || [bhā 10.45.23] iti |

[39] tad-etat-paryantaṁ madhukaṇṭhaḥ procya bhrātaram avalocya prāha sma,— atra ‘tāta’ iti nijāntaḥ-sthāpita-putratā-bhāvanāyā योग्यam eva sambodhanam; ‘jñātīn’ iti, tatrāpi ‘sneha-duḥkhitān’ iti snehasya niravadhikatvāt prati-kṣaṇam didṛkṣuṣu tan-mukhyeṣu teṣv evāvasthānaṁ prati-kṣaṇam eva sva-vīkṣaṇa-dānaṁ ca vivakṣitam | ‘vayam’ iti ‘asmado dvayoś ca’ iti pāṇinīya-smaraṇād astu tāvan mama vārtā, kim tv āvām dvāv apy eṣyāva iti vyañjitam | ‘draṣṭum’ iti teṣām ivātmano’pi tad-darśana-mātra-puruṣārthatā samarthitā | ‘athāpi bhūman mahimā guṇasya te, viboddhum arhati’ [bhā 10.14.6] ity atra bodha-viṣayī-bhavitum iti-vad-darśana-viṣayī-bhavitum ity arthāntare’pi tad-vad eva siddhāntitam; ‘suhṛdām’ iti yadūnām ajñātītvam upakāryatva-mātraṁ ca dhvani-pātraṁ kṛtam | tatra ca ‘sukham vidhāya’ iti ktvā-prayogeṇa sāvadhika-nirdeśāt tad-bhayādināsanānatarām punas tad anapekṣatvam api lakṣitam iti |

[40] tatra snigdhaṇṭhaḥ sotkaṇṭham papraccha,— atha tatra kim vyavasitam śrī-vrajeśa-caraṇānām ?

[41] madhukaṇṭhaḥ prāha sma,— vraja-rājaś ca tadya-vāco-yukti-racanam anabhirucitam api bādham ucitam iti matvā manasi sva-lalāṭam hatvā vāspa-sprṣtam aspaṣtam ācaṣṭa,— bhavan-mātā tu vāmā katham iyad-budhyatām ?

[42] śrī-kṛṣṇa uvāca,— tām prati ca yatheṣṭa-praṇāma-pūrvakam niṣeṣṭa-dvārā mayedaṁ sandeṣṭavyam iti procya sva-hasta-lipibhis tat patraṁ virocya śrīdāma-hasta-vinyastaṁ kṛtavān |

[43] śrīdāmā ca śrī-vraja-rāja-śuśrūṣāyām kṛtānusandhas tan-mukhabandham atīva tad-dīnan-manyatānubandham anusandhāya tam vihāya nivedyam eva sa-gadgadaṁ gadati sma,— yathā samprati vayam duṣṭa-janāt kaṣṭam āśamkya spaṣṭam eva nāyāsyāmaḥ; kim tu śrīmat-pitr-caraṇa-paricaraṇa-prabhāvān mamāṣaḍa-kṣīṇam akṣīṇam āgamaṇam pratyaham api vidyata eva | tathā hi—

ādye’hni kṣīra-bhaktam ghana-dadhi-valitā roṭikā tasya paścāt-
tat-paścād-dugdha-pūpaṁ tad-anu bahuvidhānnādyam anyeṣu cānyat |
mātar mahyam nikāyve mahati rasayate paryaveṣi tvayā yan
na svapnas tan na vā tat sphuraṇa-mayam iti smaryatām kim tu satyam || 3 ||

kim ca,

yavann āśnāsi mātā tvam iti niśamaye hanta nāśnāni tāvad
yady āśnāmīva tarhy apy anubhavad asu me ye'savaḥ śoṣamīyuh |
goṣṭham gacchāni paśyāny api nija-jananīm tad-vidhām evam eva
hy udyat tejaḥ-prakāśād ripu-gaṇam acirād ut-sahiṣye vijetum || iti || 4 ||

[44] atha tad-etan niśamya samyag- asrāvīlām sandeśa-haraś ca vyājahāra,— satyam śrī-vrajeśvarī-
caraṇāś ca svapna-vad idaṁ sāmprata-bhavad-bhojanādikaṁ sa-rodanaṁ vadanti sma | bhavad-
duḥkham āśamkya svābhōjanam api gopayanti sma iti |

[45] atha tad-etad avadhārya sāścaryatayā sthiteṣu teṣu vraja-mahīkṣīd-ārdra-vīkṣitam ācacakṣe,—
bhavataḥ prema-vaśyānām vāsyānām eṣām vartane kā vārtā ?

[46] śrī-kṛṣṇa uvāca,— śrīman-mātrvad eva te cāmī mamepsita-sakhi-janā vīkṣayā mām
upalapsyante; kim tu mātur-vatsalatā-svabhāvatayā kadācid anyathā-prathā bhāsiṣyate, na punar
amīṣām praṇaya-bhājām iti |

[47] vrajeśvara uvāca,— prathamatas tāvad eta iva gāvaḥ katham etāvatīm prakriyām śrāvaṇīm
kurvantu ?

[48] śrī-kṛṣṇa uvāca,— yady api tāsv api mama tathā-sphūrtir-jūrtim apanayet tathāpi
prakārāntaram api bahir-vṛtti-samādhānāya vidhāsyāmi | yathā— tāsām gandhānu-sandhānam eva
pradhānaṁ rava-gaṇa-śrāvaṇaṁ ca; rūpa-nirūpanaṁ tu tat-pradhānakam eva | tasmāt stoka-
kṛṣṇo'yaṁ tad-abhyasta-mada-stoka-saurabhya-parirabhyamāṇa-vastra-sainvastraṇayā kṛta-man-
muralī-khuralīkatayā ca tathā subalaś cāyam bala-vasanāvalambatayā tādīya-śṛṅga-saṅgitayā ca
tāsām madyham adhyāsitaṁ kurutām | tataś ca mamākhila-guṇa-nidhaya ete sarve'py anayoḥ prati-
nidhayaḥ syur yatra vanyāś ca te dhanyāḥ sarvābhi-vādyā mṛga-nagādyā mat-sphūrti-pūrtim
āgaccheyur iti sarvam eva samañjasaṁ bhavitā iti |

[49] atha nija-paricārakān sūdrābhīra-kumārakān hata-vicārakān niśāmya vaivaśyād vaiśyābhīra-
rāji śāmyad-vacana-śaktibhāji svayam eva so'yam asra-toya-dharaḥ prāha sma, — mama
sakhīyamānānām eṣām akhilānām teṣām iva yadyapi gatis tathāpi tātānugatis tu viśeṣataḥ stutim
āsidati iti |

[50] atha madhumaṅgalam api tad idaṁ sneha-saṅgatam āha,— hanta! Bhavantaś ca tatra yāntu |
yad-bhagavatī-sevām man-maṅgalāya mat-pratinidhitayā kurvāṇāḥ punas tad-apūrva-jananāt
pūrvavat tad-akharva-parvaṇe sampatsyante iti |

[51] tad-evam visrambhya tat-tat-aṅga-saurabhya-parirabhyamāṇa-vasanādinā tau stoka-kṛṣṇa-
subalau viśeṣatas tat-tad-guṇa-vāsitaḥ vidhāyānyān api yathā-nyāyam nijālamkaraṇādinālamkṛtya
sevādikāriṇaṁ ca yathāvad ādrtya kṛtya-viśeṣān śrī-mat-pitṛ-caraṇeṣu gocaratām nināya; nītvā ca
tad-anujñānām gṛhītvā svayam tatraiva sthītvā mantra-sadanād-bahiḥ sthītān māthura-vipra-janān
antar-nītvā tad-dvārā sarvān eva yadūn vjñāpayāmāsa,— ta ete vrajāya vrajiṣyanti iti |

[52] te ca śrī-vasudeva-naradeva-pramukhās tatraiva sukhād āgatāḥ, āgamyā ca ramya-paricchadādinā tān abhyarcya cānuvrajya ca carcyamāna-tad-bhadratayā puramayāmāsuḥ |

[53] sa tu yaśasvī svayam asvikṛta-rājyatayā kim api tatratyam tān praty-anapavarjya kim tu prāg-vaḥ-vaḥ-vaḥ-vaḥ-kaṁsa-hṛta-dhṛta-kupya-bhājanāni yāni tāny eva visarjya keśavaḥ kevalatāyām mithaḥ kṣubhitatā-bhītas tair eva saha śrī-vrajam ahanīyān anujñāpya manasi kayāpy avasthayā vyāpyamānaḥ puram ājagāma, rāmas tu tān dūram anu-vavrāja |

[54] vrajeśvaras tu pralīna-manastāyām api jīvan-mukta-vad eva saṁskāra-vaśād idam jagāda,— vatsa! nijānuja-vatsala ! sa kevalatayā manobalam hāsyati; tasmād anujam tam evānuyāhi iti |

[55] atha sva-sambandhād adhika-duḥkhānubandhād āsamkamānaḥ saṁkarṣaṇaḥ sa-dhairyam sarvān anujñāpya śīghra-gatyā sva-bhrātaram prāpya kvacid ekāntam anuyāpya nija-nija-bāhubhyām parasparam grīvām paridhāpya tena saha ruroda | tad alam ati-vistareṇa |

yataḥ—

kaṁsasya dhvaṁsanānte vraja-vasati-gane gacchati svīya-geham
tam kṛṣṇam tam ca rāmam tam api paśupati-ksmā-patim tāms ca gopān |
śrīdāmādyāms ca tāms tām ca tad-anugān navya-viccheda-bhīter
antaḥ smṛtvā mad-antar-virasa-vaśatayā sarvam arvāg jahāti || 5 ||

[56] tad-evam uttṁkayan-madhukaṇṭhaḥ śrī-vrajādhipādīnām ādhim avadhāya punar abhidadhe,—

yaḥ svām kṛṣṇaḥ purā tṛṣṇām vardhayāmāsa dhṛṣṇajam |
sa sāksād bhavatām amke svam kelim vahati prabho || 6 ||

[57] atha śrī-kṛṣṇas ca tac-caraṇāravindam śirasā vindan sa-nirvedam niveditavān,—

ahaha vahalamantum jantur eṣa pralāpī
racitamacita-tātaḥ kṣantum arhas tvam eva |
katham api nijam aṅgam vyādhinā duḥkhadam syat
tad api na hi tad-aṅgī tyaktum icchet kadāpi || 7 ||

tataś ca,

āliṅgyata vrajeśitrā pitrā sa-pulakam sutaḥ |
sarvais cānanda-garveṇa roma-parveha sandadhe || 8 ||

[58] tad-evam prātaḥ-kathām madhukaṇṭhaḥ samāpya śrī-mādhava-pada-simni rādhikā-sadasi kathayāmāsa,—

[59] ye khalu tasya vrajāvrajanāya vyañjitā vighnās te sarve prāg-ukta-lajjā-nighnā eva mantavyāḥ | tad-eva purastād vyañjayan mathurāyās calantam subalam balānujaḥ sva-vallabhārocaka-vācika-valitam cakāra | yathā—

satyam santyajya yuṣmān niyata-mad-anuga-prāṇanā niṣpramāṇā

dharmyam me nāsti kimcit tad api sa-vayasah śrūyatām man-nivedyam |
yuṣmākam yāti setur mayi ratir atulā sā tu mām hre payantī
tat-tulyāsakti-riktaṁ hnuta-tanum akaron nāsmi dūrah kadāpi || 9 ||

puryām asyām yad asmi prakāṣam api hi taṁ hanta kuryām katham tat
kim tu cchāyā-sadṛkṣah sphuṭam iha viharet tatra tu svena nityam |
āveśo yatra yasya sphurati sa niyataṁ tatra bhāti svayam yat
sphūrtaṁ svām so'yam asmīty anubhajati yathā tena nānyena tad-vat ||10 ||

somābhe darśa-rātrāv api nija-rucibhiḥ pūrṇimā-bhrāntitas tvam
mad-viśleṣa-jvarārti-prathi-navama-daśā durvaśāngī yad-asih |
tarhi tvām aṅga-kānti-sphurad asita-maṇi-śrī-caya-vyāpta-sarvah
so'ham śiśleṣa tat-tad-vinimita-daśayā yatra citraṁ jagastha || 11 ||

somābhe mānam aicchaḥ pratipadi lalite mām ayāsr vanānte
pālyāsir vāsa-sajjā paricarasi purā rādhayā mām viśākhe |
etad dim-mātram uktaṁ bhavad-avagataye jñeyam anyat katham vā
svapnam tat tat veditvā glapayatha nijakaṁ mānasam mām apīha ? 12 ||

padme bhadre sa-śaivye tritayam api bhavad-rūpam udbhrānta-cittam
mad-viśleṣāt tamālam pari viluṭhitavad yatra tatrāham āsam |
āliṅgan yuṣmad-aṅgāny udanamayam aho yāvad abhyasya tāvat
Kruddhā bṛddhāḥ kutaścīd vata yad-upagatās tan na me yāti duḥkham || 13 ||

ānyedyuḥ śrīla-rādhe mama pura-gamana-sphūrta-saṅjāta-mūrtaṁ
tvām āliṅgyānu cu mban giri-vanam anayam tat katham vyasmaras tvam ?
tatrāgamyātha sarvāḥ kala-kala-virutam yarhi cakrus tadānīm
tatrāvām hā yathāsvam pṛthakad apagatau na smarasy eva tac ca || 14 ||

svapne yad rādhike tvam mama śayanam ihāpy āśritā rāja-puryām
svapnas tan nasti nūnam parimalitam abhūd yat-tvayā tasya vāsaḥ |
āstām tat spaṣtam adyāpy anu mad avayavam padminī-ratna-gandham
Vindann andho'pi lokah smita-śavala-mukhaḥ śirṣam iṣad dhunīte || 15 ||

āstām prāg adya sadya-stana-śaśi-kalayālamkṛta-śrī-rasau yad-
vṛttam tad-yuṣmākābhiḥ sa-śapatham abhitaḥ pṛcchayatām śyāmalaiva |
yady apy evam tathāpi sphuṭa-gatim acirād āgatim cen-madīyam
īhadhve sarva-vighna-praśamana-racanā syād yadā tarhi kuryām || 16 ||

[60] tad-eva etāvat-prathām eva kathām samāpya punar madhukaṅṭhaḥ provāca,—

rādhe so'yam satyavādī tvām alamkṛtya śobhate |
tvad-gandha-bandhanaḥ puṣpandhayaḥ svarṇābjinīm iva || 17 ||

ūṣā-niruddha-vad rādhe yayoh svāpnaś ca saṅgamaḥ |

ṣākṣād āsīt tayor vā kim viśleṣaḥ sthātum arhati ? !8 ||

iti viṣṁmarasāndrānandaśas taṁ samastaṁ
sapadi kathaka-varyau tāv anujñāpya yātau |
harir api nija-kāntā-saṅga-sarvāṅga-śobhaḥ
subhaga-śayana-lakṣmīm añjasālam cakāra || 19 ||

iti śrī-śrī-mad-uttara-gopāla-campūm anu vraja-pati-visarjana-kaṣṭam
nāma ṣaṣṭham pūraṇam || 6 ||